

Jaume Cabré

De stemmen van de Pamano

Vertaald door Pieter Lamberts en Joan Garrit

SIGNATUUR

2011

0

J e hoorde bijna niets. Het was alsof iemand de deur aaide. Die ging zachtjes open en een gehandschoende hand pakte de deurknop aan de binnenkant vast, zodat deze niet zou snappen. De deur sloot met een stille zucht. Door de donkere flat bewoog een zwarte gedaante. De ogen van Joeri, die aan de duisternis gewend waren, volgden hem stilletjes. De nieuwkomer ging de studeerkamer binnen. Het rolluik was er opgetrokken en hij vervloekte alles en iedereen. Buiten dempten sneeuwvlokken, gevolg van een plotseling opgekomen poolfront dat het landschap verkilde alsof het een graftombe was, het nachtelijke panorama. Zelfs het ruisen van de rivier was niet te horen. Hij vond het beter het rolluik niet te laten zakken, omdat niemand ooit, onder geen enkele voorwaarde, mocht weten dat hij vannacht in deze flat was geweest.

Met een zucht vol tegenzin ging de nieuwkomer achter de computer zitten, zette zijn aktetas naast de stoel op de grond en deed het toestel aan. Hij stelde vast dat het bureau keurig netjes was opgeruimd en wist dat dat zijn werk makkelijker zou maken. Joeri was de indringer stilletjes tot aan de studeerkamer gevolgd en bekeek hem nog stiller vanuit de deuropening. Het blauwachtige licht van het beeldscherm vulde het vertrek en de nieuwkomer hoopte dat dat ijle, koude schijnsel niet te zien zou zijn vanaf de verlaten straat of aan de andere kant van de flat. Vastgeplakt aan een kant van het beeldscherm zei een Post-it: Hallo! Het voer staat in het kastje boven de koelkast. Bedankt voor alles! Hij begon de mappen te doorzoeken, haalde een diskettedoosje uit de zak van zijn parka en kopieerde vervolgens geduldig het ene bestand na het andere. Ergens in het gebouw hoestte iemand, naar hij aannam de benedenburen, die van een of ander dansfeestje terugkwamen, beneveld, verveeld, moe, mompelend dat ze voor zoiets eigenlijk te oud waren. Een auto in een lage versnelling, waarschijnlijk vanwege de sneeuw, verscheurde de nachtelijke stilte. Waarom zijn computers zo

traag als je haast hebt? Waarom maken ze zo'n herrie als wordt beweerd dat ze geruisloos zijn? Toen ging de telefoon en hij verstarde, schakelde de computer uit, hoewel hij nog niet klaar was, en bleef doodstil, als versteend zitten. Er gleed een zweetdruppel over zijn neus. Maar die veegde hij niet af, omdat hijzelf gewoon niet bestond. Geen enkele beweging aan de andere kant van de flat.

‘Ik kan nu niet opnemen. Laat een bericht achter na de piep.’

‘Hoor eens, ik kan morgenvroeg niet, want ik moet nog een vracht plavuizen naar Tremp brengen en mijn dochter wil dat ik ze aflever. Maar maak je geen zorgen, ik kom tegen de middag langs, vóór het eten. Tot kijk. Het beste en een kusje. Ik kom je opzoeken. En je hebt gelijk: je kunt de zang van de Pamano wél horen.’

Piep, piep. Tot ziens. Een mannenstem met de tongval van de bergen hier, schor van tabak en koffie-met-een-scheutje, die het vol zelfvertrouwen over de volgende dag had. De onbekende wachtte een paar tellen of er een deur openging. Niets. Niemand. Joeri was zo slim zich niet te laten zien en bleef verborgen in zijn bewegingloosheid. Toen de herinnering aan het telefoongerinkel vervlogen was, toen de onbekende weer kon horen hoe de sneeuwvlokken alle vormen zachtjes toedekten, toen pas stond hij zichzelf toe zachtjes adem te halen en deed de computer weer aan.

Joeri ging weg bij de studeerkamerdeur zonder goed te weten wat hij moest doen en verstopte zich tijdelijk in de woonkamer, gespitst op enig geluid uit de studeerkamer.

De indringer ging weer aan de slag. Hij vulde snel vijf diskettes met de bestanden van mappen die de initialen O.F. droegen en nog een paar bestanden, voor het geval dat. Toen hij daarmee klaar was, verplaatste hij al deze bestanden naar de prullenbak van de computer en maakte die leeg. Hij vergewiste zich ervan dat er geen spoor van documenten of kopieën overbleef. Toen stopte hij een nieuwe diskette, met een virus, in de computer, haalde die er weer uit en zette het toestel uit.

Hij deed zijn zaklantaarn aan en hield deze in zijn mond om zijn handen vrij te hebben. Het kostte hem geen enkele moeite om uit de archieflade van het bureau de drie hangmappen op te diepen die hem interesseerden. Het waren papieren, foto's, dossiers. Hij stopte alles in zijn aktetas en sloot de archieflade. Op de grond stond een rood koffertje tegen de muur. Hij opende het. Het leek alsof er iemand op reis ging. Hij doorzocht het zorgvuldig: niets van belang. Hij sloot het koffertje en zette het terug zoals hij het had aangetroffen. Vóór hij ging, doorzocht hij voor de zekerheid alle laden. Blanco vellen papier, blocnotes, schoolschriften. En een doos. Toen hij deze opende stond het

zweet ineens dik op zijn voorhoofd. Het was net of hij aan de andere kant van de flat een jammerklacht hoorde.

Toen hij de deur van de flat sloot, wist hij dat hij geen spoor van zijn aanwezigheid had achtergelaten, dat hij iets meer dan vijftien minuten nodig had gehad om de klus te klaren en dat hij bij dageraad liefst zo ver mogelijk hiervandaan was.

Toen Joeri weer alleen was, ging deze de donkere studeerkamer binnen. Het was net of alles was zoals altijd, maar diep vanbinnen voelde hij een benauwenis, als het vreemde besef dat hij niet tegen de omstandigheden opgewassen was geweest.

EERSTE DEEL

DE VLUCHT VAN DE GROENLING

Op paaszondag 31 maart van het jaar onzes Heren 2002, de langverbeide dag, zijn al om negen uur 's ochtends de ogen van vele gelovigen, die uit alle uithoeken van de wereld op het Sint-Pietersplein zijn samengestroomd, vol spanning gericht op het met damasten gordijnen versierde venster, vanwaar Zijne Heiligheid de paus de zegen *urbi et orbi* zal geven. Hoewel het al lente is, is het bitterkoud door een ijskoude, verraderlijke wind. Deze klimt vanaf de Tiber de *Via della Conciliazione* omhoog en komt het levendige, zegepalende plein op met de bedoeling korte metten te maken met de devotie in de harten die zich al hebben voorbereid op het verschijnen van de *pontifex maximus*. Dansende zakdoeken, vanwege verkoudheden of emoties. Met een plotse weerspiegeling van de ruiten gaat het venster op het grote balkon naar binnen open. Er verschijnt een behaagzieke hofkapelaan, die een microfoon op de juiste hoogte instelt, en de timide, in smetteloos wit gestoken gedaante van de Heilige Vader, Johannes Paulus II, die niet te verstaan is, hoewel de mensen hun neus niet meer snuiten. Dan de zegen. Zes nonnen uit Guinea knielen op de vochtige pleintegels en huilen van vreugde. De groep, onder leiding van pater Rella, op een redelijk gunstige plek onder het pauselijke venster, bewaart een ongemakkelijk stilzwijgen vanwege de ietwat bijgelovige uitbarstingen van enkele gelovigen, die ofwel een rozenkrans door hun handen laten gaan, een prentje van een halve euro met het konterfeitsel van de paus kussen of die ene foto schieten die het moment voor de eeuwigheid vastlegt. Pater Rella maakt een discreet gebaar van *wat-doe-je-eraan* en kijkt op zijn horloge. Willen ze over een halfuur op de *Piazza del Sant'Uffizio* zijn, dan moeten ze opschieten. Direct nadat de paus is verdwenen – hij wordt onmiddellijk na de zegen door zijn artsen meegezeuld – wijst pater Rella met geheven arm tussen de mensenmassa in de richting die ze moeten inslaan, van plan om zich met vinnige uithalen van zijn rode paraplu

een weg te banen door de dichte menigte op het Vaticaanplein. Als één man volgen de vijftig vrouwen en dertien mannen van de groep de paraplu. De overige mensen talmen, alsof het hun tegenstaat een plek te verlaten waarvan ze al zo lang hebben gedroomd.

Een sedan met getint glas glijdt door de Via di Porta Angelica, slaat rechts af en stopt bij de controlepost in de Via del Belvedere. Twee mannen met oortjes, donkere bril en gladgeschoren nek storten zich van twee kanten op de portierramen, die elegant zakken, als een bestudeerde oogopslag. Ze bukken tegelijk, kijken naar binnen en geven een teken de auto door te laten. Een van hen begeleidt de sedan met snelle tred naar de precieze plek waar deze moet parkeren: op de Via della Posta. Een plotseling opgedoken Vaticaanse bode opent het rechterportier. Voor het portaal van het Palazzo Apostolico doet een bont geklede Zwitserse gardist net of de wereld om hem heen geen enkel belang heeft en kijkt strak voor zich uit in de richting van het wachtgebouw, alsof hij er schandelijke geheimen wil ontdekken. Sierlijke voeten, gestoken in strengzwarte schoenen met zilveren gesp, stappen uit de sedan en tasten voorzichtig de grond af.

Zoals het protocol op zo'n feestelijke dag vereist, wordt er in de Sint-Pieter een mis opgedragen in aanwezigheid van de voltallige geloofscongregatie. Uit voorzorg moeten de speciale genodigden drie uur vóór de ceremonie opdraven om ook maar de kleinste hobbel te voorkomen, want als de Heilige, Katholieke, Apostolische en Roomse Kerk in de loop der eeuwen íéts heeft geleerd, dan is het wel het bedenken, organiseren en opvoeren van elk mogelijk type ceremonie, met de juiste graad van pracht en praal, die hoort bij het belang van de viering.

De oude dame is geheel in het zwart gekleed en draagt een discrete, maar zeer elegante hoed. Ondanks haar zevenentachtig jaar is ze slank en kaarsrecht. Ze wacht tot haar zoon en ex-schoondochter zich aan weerskanten van haar opstellen. Met een ietwat vermoeide laatdunkendheid neemt ze geen notitie van de drukte die hen vanaf het plein bereikt, waar de mensen, zonder het te weten, een menigte vormen. Gasull handelt de formaliteiten af met de korporaal die achter de bode is opgedoken.

'Waar is Sergi,' zegt de vrouw, terwijl ze streng voor zich uit kijkt, zonder moeite te doen de zin als een vraag te stellen.

'Hier, mama,' antwoordt Marcel droogjes. 'Waar anders?'

Sergi was iets verderop gaan staan en had een sigaret opgestoken, omdat hij voorzag dat ze hem daarbinnen nog niet één simpel trekje zouden laten nemen, tot in de eeuwen der eeuwen.

‘Ik hoor hem niet.’

Als je nou eens de moeite nam het hem te vragen, dacht Mertxe, die sinds de vroege ochtend een gezicht heeft als een oorwurm. Maar jij vraagt nooit iemand iets, laat staan dat je je hoofd omdraait om iemand te zoeken, want je wilt niet dat je nek rimpelt, en ten slotte moet die ander dan voor jou gaan staan.

‘En,’ zegt de dame tegen Gasull.

‘Alles geregeld.’

Het groepje van vijf mensen met controlenummer 35Z passeert het portaal van het Palazzo drie uur voordat de ceremonie begint.

De Santa Clara-zaal is ruim en wordt gedempt verlicht door het lome licht dat door drie balkondeuren binnenvalt; deze kijken uit op een ruime binnenplaats, waar zich, in het kielzog van een alleedaags gekleed persoon die met half opgeheven arm een deur aanwijst, een man met een opvallende, gele sjerp over zijn borst voort haast. Tegenover de balkondeuren toont een reusachtig, donker halffrond wat de mensheid in de zeventiende eeuw over de aarde wist. En ernaast staat een vleugel, misplaatst in die zaal, met dat verzonken air van onbespeelde muziek-instrumenten.

De ceremoniemeester, een broodmagere man, net als de dame in het zwart gekleed, waarschijnlijk een hofkapelaan, maakt hun in een gemompeld Italiaans, bestemd voor mensen van wie hij weet dat ze hem toch niet begrijpen, duidelijk dat ze kunnen gaan zitten, dat ze moeten doen of ze thuis zijn, dat het nu alleen maar een kwestie van tijd is en dat ze, als ze de deur bij de piano openen, een *stanza di bagno* aantreffen, die tot hun beschikking staat. Terwijl ze zich nog aan het installeren zijn, rijdt een middelbare vrouw, waarschijnlijk een non, een karretje vol antipasti en strikt alcoholvrije drankjes binnen en de broodmagere man mompelt tegen Gasull dat het karretje één uur voor de plechtigheid zal worden weggehaald, u snapt wel waarom. De dame gaat in een ruime fauteuil zitten, de benen bij elkaar. Alsof er iets is te zien, kijkt ze naar achter in de zaal, in de verwachting dat alle anderen haar zullen nadoen. Ze is erg gespannen, voor zover haar zwakke lichaam dat toelaat. Maar ze wil niet dat haar zoon, haar ex-schoondochter of haar onverschillige kleinzoon, die nu bij het balkon rondneust, noch haar advocaat, Gasull, merkt dat ze nerveus is, bijna panisch, gezeten in die comfortabele fauteuil in de ruime Santa Clara-zaal, in het Vaticaanse Palazzo Apostolico. De dame weet dat ze na vandaag in alle rust kan sterven. Ze legt haar hand op haar borst om het kruisje te voelen dat ze om haar hals

draagt. Ze weet dat er vandaag een einde komt aan zestig jaar verdriet en is niet in staat te erkennen dat het misschien beter zou zijn geweest als ze een ander leven had geleid.

1

De dag dat ze zijn naam aan de vergetelheid prijsgaven, waren er heel weinig mensen op straat. Ook als het niet had geregend, waren het er maar weinig geweest, omdat de meesten verkozen te doen alsof het hun koud liet en de plechtigheid onopvallend vanuit een raam of vanachter de schutting van hun moestuin volgden en aan al die vergoten tranen dachten. De burgemeester had beslist dat de plechtigheid zou doorgaan, ook al regende het pijpenstelen; hij zei niet dat de eigenlijke reden voor deze aanval van politieke wilskracht was dat hij om twee uur met een klant in Sort had afgesproken en in restaurant Rendé een paella wachtte, waar hij nu al van droomde. Maar hij was een Bringué en wilde het hele dorp, Huize Gravat inclusief, duidelijk maken dat die plechtigheid doorgang zou vinden, ook al zou het hozen. Ze voerden de vervanging dus uit in aanwezigheid van burgemeester, gemeenteraad en -secretaris én van twee fanatieke toeristen in schreeuwerige regenjassen, die verdwaald waren en niet wisten wat er aan de hand was en die maar foto's bleven schieten van deze bijzondere gewoonten van de bergbewoners; bovendien was er ook de onontbeerlijke Serrallac en dat mens van Báscones, van wie niemand begreep wat ze in godsnaam op zo'n plechtigheid deed. Frenocolopexie. Jaume Serrallac had de vier prachtige straatnaamborden met zwarte letters gehouwen in lichtgrijs marmer, waarvan de elegantie eerder bestemd leek voor meer gedistingeerde straten, meer intacte muren en een dorp dat meer af was. Het bord van de CARRER PRESIDENT FRANCESC MACIÀ verving dat van de CALLE GENERALÍSSIMO FRANCO. Dat van de CARRER MAJOR bedekte dat van de CALLE JOSÉ ANTONIO, de PLAÇA MAJOR verving de PLAZA DE ESPAÑA en het bord van de CARRER DEL MIG kwam in de plaats van dat van de CALLE FALANGISTA FONTELLES. Aangezien alles al klaarstond, de gaten waren geboord en Serrallac van wanten wist en het erg druk had – door de val van de dictatuur moesten veel straatnaamborden worden vervangen – was het

allemaal kinderspel. Dat straatnaambord van de falangist Fontelles moest hij met mokerslagen op de muur zelf aan stukken slaan, omdat het niet van zijn plaats wilde komen. Deze brokken droeve geschiedenis gooide hij vervolgens in de vuilcontainer die voor huis Batalla stond. De brokstukken van Falangist Fontelles uitten een stomme, machteloze kreet, die samenviel met de bijna onhoorbare jammerklacht die vanaf de veranda van Huize Gravat opsteeg, afkomstig van de gespannen, bewegingloze gedaante die zich aan de balustrade vastklampte en die, behalve de katten, niemand opviel. Twee oude vrouwen, een van hen hoogbejaard, volgden de plechtigheid goed ingepakt vanaf het hoge deel van de straat. Toen ze zeker wisten dat Serrallac het oude straatnaambord aan diggelen had geslagen, liepen ze heel langzaam arm in arm de Carrer del Mig af, terwijl ze alle gevels, vensters en deuren bekeken en zo nu en dan onderling kort commentaar leverden, misschien om hun verwarring te verbergen, over het feit dat ze wisten dat vanuit de huizen vele ogen hen met dezelfde straffeloosheid bekeken, waarmee ze de plechtigheid van de vervanging van de straatnaamborden hadden bespioneerd. Toen ze bij de vuilcontainer kwamen, keken de vrouwen erin alsof ze zich ergens van moesten vergewissen. De groep hoogwaardigheidsbekleders was al door de Francesc Macià naar de Plaça Major vertrokken om er de als laatste geplande vervanging uit te voeren. Daar wilde meneer de burgemeester een paar woorden zeggen over de geest van verzoening die de herinvoering van de oude namen betekende. Vanaf dat moment, toen de gebruikelijke rust in dat stuk straat eenmaal was weergekeerd, dacht niemand in Torena meer aan Oriol en uit alle huizen steeg een stille zucht van verlichting op, omdat iedereen vond dat eindelijk een van de symbolen van zoveel tweespalt was verdwenen. Op de schaduw op de veranda van Huize Gravat na, die zijn bril poetste en dacht: jullie zullen nog weleens zien wie het laatst lacht, dacht geen dorpeling meer aan Oriol Fontelles, tot vierentwintig jaar later het afgelegen, nutteloze, oude schoolgebouw werd gesloopt, omdat het niet meer bij een dorp in de eenentwintigste eeuw paste.

Zoals te verwachten viel gaf de directrice van de school in Sort Tina Bros de opdracht om in officiële hoedanigheid te gaan rondneuzen in de spullen van de voormalige school in Torena. Er stond een tentoonstelling op stapel over de ontwikkeling van schoolmateriaal en de organisatoren waren ervan overtuigd dat er in dat gebouwtje wel iets te vinden zou zijn. Ouderwets lesmateriaal en zo. Tina werd gebombardeerd tot onderzoekster van de school, aangezien ze toch al werkte aan een

fotoboek over de streek. Daarom moest ze, terwijl ze andere kopzorgen had, met tegenzin voor de tweede keer in drie dagen in haar opvallend rode deux-chevauxje naar Torena rijden. Ze kon niet bevroeden dat ze parkeerde onder het straatnaambord dat vierentwintig jaar eerder de oorspronkelijke naam, Carrer del Mig, in ere had hersteld; in het gemeentehuis vroeg ze om de sleutel van de school en daar zeiden ze haar dat ze die niet hadden, dat de bouwvakkers er al aan het werk waren, en toen ze voor het gebouw aankwam, het laatste van het dorp in de richting van de Triadorberg, merkte Tina dat ze al begonnen waren het dak dakpan voor dakpan af te breken. Zonder omhaal pakte ze haar kleine fototoestel, waar de gevoelige film in zat, en profiterend van het aarzelende schemerlicht schoot ze drie foto's van het gebouw. Op de voorgrond stonden de bouwvakkers, die het dak beklommen. Misschien zou een van die foto's wel voor het boek van pas komen. Wie weet. Gelukkig waren de bouwvakkers aan de kant van de wc's begonnen. Ze had dus tijd om de twee kasten in het klaslokaal te doorzoeken. Ze had tijd om haar handen vuil te maken aan het plakkerige, zwarte stof van vele jaren. Ze snuffelde in waardeloze paperassen, verleende gratie aan twaalf boeken, die in pedagogisch opzicht prehistorisch waren, maar voor de tentoonstelling hun charme hadden, en hoorde de weergalm van de moker van de bouwvakkers, die dat gebouw tot het niets aan het veroordelen waren. Al het materiaal dat ze had verzameld paste ternauwernood in de kartonnen doos die ze uit Sort had meegebracht. Ze tuurde een hele tijd door het raam in de verte en dacht erover na of datgene wat ze zich had voorgenomen te doen als ze wegging uit de school, geen aanval op haar gevoel van eigenwaarde was. Waarschijnlijk wel; maar Jordi liet haar geen keus. Ze stond nog twee minuten voor zich uit te staren; geen enkele keus. Omdat Jordi was zoals hij was; omdat Arnau was zoals hij was, mijn god. Omdat ze thuis nooit ergens over spraken, omdat ze zo gesloten waren, omdat Arnau telkens afstandelijker werd, zozeer dat hij dagen achtereen niet thuiskwam en slechts vage opmerkingen maakte over met wie hij omging. Na vele bittere gedachten zuchtte ze, sloeg haar ogen neer en was terug in de lege school van Torena. Ze deed een poging om even niet meer aan hen beiden te denken, vooral niet aan Jordi. Toen kreeg ze de ingeving om in de bureauladen van de leerkracht te kijken. In de eerste la restten nog, behalve de stroom onzichtbare herinneringen die bij het openen wegvluchtten, vier potloodkrullen van iemand die ooit een potlood had geslepen. In de andere twee zat niets, zelfs geen herinneringen. Door de vuile ramen nam de dag lui af en ineens merkte ze dat de mokerslagen alweer een poosje geleden waren opgehouden.

Bij het schoolbord lag een half krijtje. Ze pakte het en kon de verleiding niet weerstaan het te gebruiken; met het mooie handschrift van een onderwijzeres schreef ze de datum op: woensdag 13 december 2001. Ze draaide zich om, alsof er kinderen in de wormstekige schoolbanken zaten aan wie ze wilde uitleggen wat ze die dag zouden doen. Maar ze bleef met open mond staan, omdat achterin een ongeschoren bouwvakker met een sigaret in zijn mond, een sigarendoosje in zijn ene en een gaslamp in zijn andere hand eveneens met open mond was blijven staan, terwijl hij de deur van de klas openhield. Hij reageerde als eerste: 'Juffrouw ... We gaan, we zien niets meer. Brengt ú de sleutel terug?'

Hij liep op haar af met de lamp en een sleutelbos aan zijn spijkerbroek, die wit zag van het stof, en Tina had het gevoel of hij een jongetje was dat zijn schrift kwam brengen en dat ze al haar leven lang juf van deze school was. De bouwvakker legde de sigarendoos op tafel.

'Dit hebben we achter het schoolbord gevonden.'

'Dit schoolbord?'

De bouwvakker liep eropaf en schoof het opzij, hoewel het aan de muur vast leek te zitten; het gleeed met een pijnlijke zucht zeker twee handbreedten in één richting en gaf een kleine, donkere holte bloot. Hij hield de lamp er vlakbij.

'Hierin.'

'Net een piratenschat.'

De bouwvakker schoof het schoolbord weer op zijn plaats.

'Het zijn kinderschriften,' zei hij. En hij klopte twee keer op de doos. Het was een goed geconserveerde sigarendoos, dichtgebonden met een zwart snoer.

'Mag ik hem houden?'

'Ik wilde hem net weggoaien.'

'Kunt u me de gaslamp lenen?'

'Als u hier wilt blijven, wordt u stijf van de kou,' waarschuwde de ander en gaf haar de lamp.

'Ik ben warm aangekleed. Wat de lamp betreft: bedankt.'

'Als u weggaat, sluit dan af en laat het gasflesje bij de ingang staan. Morgen vinden we het wel.'

'Hoe lang duurt het om dit gebouw te slopen?'

'Morgen zijn we helemaal klaar. Vandaag hebben we de klus alleen maar voorbereid. Deze sloop stelt niet veel voor.'

Hij groette als een zeeman, door onverschillig een vinger aan zijn slaap te zetten. Hij sloot de deur en door de vuile ramen stierf het gebabbel van hem en zijn twee collega's weg, zodat alles zo stil werd dat

het maar weinig scheelde of het hoesten van Elvira Lluís was te horen geweest, dat meisje dat op de eerste rij zat en zesenvijftig jaar eerder aan de tering was gestorven. Tina keek om zich heen. De gaslamp schonk nieuwe, onbekende schaduwen. Deze sloop stelt niet veel voor, dacht ze. Hoeveel generaties kinderen hebben hier leren lezen en schrijven? dacht ze. In één dag alles gesloopt, verzuchtte ze.

Ze liep naar de tafel terug en merkte dat de bouwvakker volkomen gelijk had: dit lokaal was een vrieskist. Het werd steeds sneller donker. Ze zette de lamp op de tafel van de leerkracht en dacht aan de piraten-schat. Stel je voor dat ze de school hadden afgebroken met de diamanten erin, dacht ze ... Ze knoopte het zwarte snoer los en opende het deksel: de diamanten waren een paar lichtblauwe of -groene schriften, dat was niet goed te zien, waar diagonaal in zwarte drukletters het woord SCHRIFT op stond. Kinderschriften. Twee, drie, vier schriften. Wat jammer dat het geen diamanten zijn, verzuchtte ze. Prompt voelde ze weer die pijn-scheut.

Ze opende een van de schriften: meteen viel haar het ordelijke, harmonieuze, goed leesbare handschrift op dat van boven tot onder alle pagina's vulde. En af en toe een tekening. De schriften waren alle vier hetzelfde. In het eerste zag ze een gezicht. Ze wist het niet, maar het was een zelfportret van Oriol, dat hij voor de spiegel van de kinder-wc had gemaakt. Een man met een intrieste blik. In het tweede een huis met een bijschrift eronder: HUIZE GRAVAT. In het derde, eens kijken ... een kerk. De Sant-Pere in Torena. En een hond, een springer spaniël, met de droefste ogen die Tina ooit had gezien, en die klaarblijkelijk Achilles heette. In het laatste schrift de schets van een vrouwenportret, begonnen, veranderd, duizend keer gecorrigeerd en half af, zonder lippen, met lege ogen, als de marmeren grafbeelden die Serrallac in zijn werkplaats verhandelde. Ze ging zitten en merkte niet dat haar adem haar door de kou als een soort mist verliet, alsof ze de ontdekking van die vier schriften wilde verbergen. Waar had ze die naam gehoord? Pas nog, zeker. Alsof iemand hem onlangs had laten vallen.

Nieuwsgierig geworden, onvoorbereid, zonder enig vermoeden van wat haar boven het hoofd hing, begon Tina Bros te lezen. Ze begon op de eerste pagina van het eerste schrift, vanaf de opdracht, die zei: mijn geliefde dochtertje, van wie ik niet weet hoe je heet, maar van wie ik weet dat je bestaat, omdat ik een van je kleine, lieve handjes heb gezien. Ik hoop dat iemand je als je groot bent deze regels geeft, omdat ik wil dat je ze leest ... Ik ben bang voor wat ze je over me vertellen, vooral je moeder.

Om halfnegen, toen het licht van de lamp zwakker begon te worden, keek ze plotseling op alsof ze uit een andere wereld terugkwam. Het was onnadenkend geweest om in het klaslokaal te zitten verkleumen. Ze rilde. Ze sloeg het laatste schrift dicht en ademde langzaam uit, alsof ze onder het lezen haar adem had ingehouden. Ze besloot dat de schriften niet van belang waren voor de tentoonstelling die Maite wilde inrichten. Ze stopte ze in de sigarendoos met het zwarte snoer, stak de doos in de grote jaszak van haar parka en maakte zich op de school te verlaten waar ze, zo voelde het, meer dan vijftig jaar had geleefd.

Ze liet de lamp achter op de plek die ze met de zeeman-bouwvakker had afgesproken, bracht de sleutel naar het gemeentehuis terug en liep in één ruk door tot bij het marmeren straatbord dat aangaf dat dit de Carrer del Mig was. Haar trouwe deux-chevauxje wachtte op haar, bedekt met een fijn laagje verse sneeuw dat de auto beschermde tegen de melancholie van zijn baasje.

De weg terug naar Sort was verlaten en koud. Aangezien ze geen tijd wilde verliezen met het aanleggen van sneeuwkettingen, reed ze rustig omlaag op het ritme van haar gedachten, die zowel in beslag werden genomen door de kou en de pagina's die ze had gelezen, als door het vooruitzicht dat haar die avond nog wachtte. Op een oude steunmuur bij de scherpe bocht van Pendís, de gemeentegrens van Torena, protesteerde een muurtekening tegen verdere bomenkap ten behoeve van de uitbreiding van het aantal skipistes op de Tuca Negra. Op school trof ze niemand aan. Ze liet de kartonnen doos met een begeleidend briefje in Maites kantoor achter en vluchtte als een bezetene weg, omdat ze altijd bang was geweest om alleen door die gangen te dwalen als ze donker en verlaten waren. Alsof de kou spoken zou oproepen. Haar deux-chevauxje bracht haar zonder verdere voorvallen naar het afgelegen hotelletje. Hoewel het verder naar het noorden lag, had het daar nog niet gesneeuwd. Op de bijrijderstoel lag de sigarendoos met daarin de vier schriften. Om het zekere voor het onzekere te nemen wilde ze niet op de parkeerplaats van het hotelletje wachten; dus parkeerde ze haar auto op een nogal rustig plekje langs de verlaten hoofdweg, doofde de lichten, zette de motor uit en bleef stil zitten, terwijl ze strak naar de verlichte deur van het etablissement keek. Alsof het moment gekomen was, begon de sneeuw te vallen, voorzichtig, stil, en ze tastte op de zitting naast zich naar de sigarendoos om te zien of die er nog was. Tina was niet in staat het zachte geluid waar te nemen van de sneeuwvlokken die alles toedekten.

Het was koud en ze was al een paar keer uitgestapt om de voorruit schoon te vegen, zonder intussen de deur van het hotelletje uit het oog

te verliezen. Toch besloot ze de autoverwarming niet aan te doen, omdat in deze magische stilte, als van een bonbondoos die met fluweel is gevoerd – zelfs de rivier stroomde geluidloos – het motorgepruttel Jordi op haar aanwezigheid attent zou hebben gemaakt.

De laatste keer dat ze uitstapte om op de grond te stampen, krabde ze met de ijskrabber het ijs van de voorruit en bedekte ze het kenteken met vers gevallen sneeuw van de weg. Eén ding was erkennen dat haar aanwezigheid hier eigenlijk haar eer te na kwam, een ander dat anderen het te weten kwamen. Ze had een ijskoude neus.

Weer in de auto klopte ze voorzichtig met haar gehandschoende hand op de sigarendoos, terwijl ze maar naar de verlichte deur van het hotelletje bleef kijken, waaruit de hele tijd slechts twee onbekenden waren gekomen.

‘Wat heb je gezegd?’

‘Je hebt het goed gehoord.’

Met haar mond open van verbazing, misschien van schrik, voelde Rosa hoe haar hart oversloeg. Ze werd onpasselijk en liep weer naar de schommelstoel. Ze fluisterde: ‘Waarom?’

‘Iedereen loopt hier gevaar.’

‘Nee, dit kind loopt gevaar.’

‘Ik doe wat ik kan.’

‘Maak dat de kat wijs. Ga met mevrouw Elisenda praten.’

‘Waarom?’

‘Vind je het soms niet heel erg fijn om haar op te zoeken?’ Met de behoefte om pijn te doen: ‘Begin je niet te kwijlen als ze voor je zit? Ze heeft inderdaad een heel beeldend gezicht, ze heeft inderdaad van die moeilijke ogen ...’

‘Maar wat zeg je nou?’

Alsof ze geen toespeling had gemaakt, keek Rosa door het raam en zei met vermoeide stem: ‘Je bent de enige in het dorp naar wie ze luistert.’

‘Mevrouw Elisenda kan niets doen.’

‘In dit dorp gebeurt alleen wat zij zegt.’

‘Dat mocht je willen.’

Rosa keek naar Oriol en monsterde zijn ogen, alsof ze de geheimen wilde doorgronden van de blikken die hij en mevrouw Elisenda uitwisselden, telkens als ze samen waren. Toen Oriol wilde antwoorden, begonnen de klokken te luiden; ze riepen op tot het angelus. Hij en Rosa zwegen, alsof ze nooit gebeden hadden, zelfs niet in zo’n strenge winter als deze. Nog voor de klokken verstomden, ontplofte Rosa.

‘Als je het niet regelt, ga ik naar Barcelona terug.’

‘Je kunt me niet in de steek laten.’

‘Je bent een lafaard.’

‘Ja, ik ben een lafaard.’

Rosa legde instinctief haar hand op haar buik en zei met vermoede stem: ‘Ik wil niet dat onze dochter weet dat haar vader een lafaard en een fascist is.’

‘Ik ben geen fascist.’

‘Welk verschil is er tussen jou en die klootzak van een burgemeester?’

‘Schreeuw niet zo, je kan alles horen!’

‘Hij doet maar en jij stemt toe.’

‘Hoor eens, ik ben de schoolmeester maar.’

‘Je zou de burgemeester naar je pijpen kunnen laten dansen.’

‘Onmogelijk. Bovendien ben ik bang. Deze man maakt me bang.’

‘Je moet dat van Ventureta verhinderen.’

‘Dat kan ik niet. Ik zweer je, hij trekt zich niks van me aan.’

Rosa keek hem voor het laatst aan. Ze draaide zich om, liet de schommelstoel zachtjes schommelen en keek naar buiten. Het was haar manier om afscheid te nemen, terwijl ze dacht: hoe heeft dit kunnen gebeuren? Ze vervloekte de dag dat ze de ingeving kregen de betrekking aan te nemen in zo’n mooi dorp dat, volgens de encyclopedie, een aanzienlijke hoeveelheid runderen en schapen telde, en we zullen het er heel erg naar onze zin hebben, omdat we tijd zullen hebben om te lezen en elkaar te beminnen, want dat missen we. En na erover te hebben gedubd en nog meer gedubd, had ze gezegd: ‘Afgesproken, Oriol, we gaan naar Torena.’ En nu koelde het deeg voor de cannelloni voor tweede kerstdag op tafel af. Ze had vandaag nooit cannellonideeg moeten maken, het zou geen kerst moeten worden over vier dagen, omdat je onmogelijk iets door je keel kon krijgen als je aan dat arme kind dacht.

Oriol keek naar Rosa’s achterhoofd. Woedend klemde hij zijn kaken op elkaar, ging het huis uit en sloeg de deur met een harde klap achter zich dicht. Onmiddellijk daarop opende hij de deur weer, alsof hij iets vergeten had. Hij stond stokstijf, zonder de klink los te laten en probeerde zijn woede te beheersen. Rosa keek nog steeds naar de straat; in feite zag ze niets, omdat haar tranen het indrukwekkende landschap van het Assuadal dat door het raam te zien was, hadden uitgewist. Oriol pakte zijn gevoerde jas en zijn pet en ging weer naar buiten.

In de luttele acht maanden dat hij schoolmeester in Torena was, was Oriol als een sok binnenstebuiten gekeerd. Met de hooggestemde verwachtingen waarmee hij en Rosa waren aangekomen, ze was pas zwanger, nog verbijsterd, omdat hij de betrekking had gekregen zonder

oud-strijder te zijn – vanwege zijn maag was hij niet in militaire dienst geweest of naar het front gestuurd – nog verbaasd, omdat ze dachten dat alle betrekkingen voor schoolmeesters zouden zijn die van buiten Catalonië kwamen, met het partijboekje van de Falange zwaaiden of aan de zijde van de man met het dunne snorretje tegen de Republiek hadden gevochten; in hun naïviteit hadden ze niet door dat zelfs Jezus een betrekking aan de school in Torena niet wilde hebben; goed, hij was in een stal geboren, maar hij ging in elk geval in Nazareth naar school, waar de jongens en meisjes gescheiden zaten, niet iedereen een kind van boeren was, maar ook van een timmerman, een school met een goed onderhouden speelplaats en behoorlijk geverfde muren.

Ze keek door het raam, maar zag het plein niet. Valentí Targa had een man van hem gemaakt; vanaf de eerste dag dat hij zich van hem meester had gemaakt en begonnen was zich in te likken. Vanaf het moment dat Targa hen op het plein uitdagend had bekeken, de handen op zijn heupen, toen ze net uit de taxi waren gestapt, met hoop in hun ogen en het gebarsten servies in de grote mand. En het stevig ingepakte portret dat Oriol van haar had gemaakt. Ze had het gevaar niet kunnen voorzien, en elke dag, nu al langer dan drie maanden, hielden zij en Oriol in Torena hun kaken op elkaar, terwijl ze toch wisten dat af en toe bij het stuk grond van Sebastià huilende mannen uit zwarte auto's moesten stappen en erna op beestenwagens werden afgevoerd, voor altijd tot zwijgen gebracht, met opgedroogde tranen. Valentí Targa had ook haar tot iemand gemaakt die zweeg. Ze had lang genoeg gezwegen. Tot vandaag, toen Oriol van het gemeentehuis was teruggekomen, want die vervloekte Targa had hem bij zich geroepen, en Oriol had haar zonder haar aan te kijken gezegd dat het wenselijk was lid van de Falange te worden en ze was met open mond voor de oven blijven staan, sprakeloos, terwijl ze dacht dat ze het misschien niet goed had gehoord of dat hij een grapje maakte. Maar nee: hij bleef haar ogen ontwijken, stil, alsof hij op haar reactie wachtte. Ze zette het bord met cannellonideeg op de onderzetter, liep moeizaam naar de schommelstoel, haar buik vooruit, alsof ze afstand wilde scheppen tussen haar dochter en haar man en vroeg: 'Wat zei je?'

'Je hebt het goed gehoord.'

José Oriol Fontelles Grau, gevallen voor God en Vaderland. Nu wist Tina waardoor die naam haar bekend voorkwam. Een week geleden, toen ze nog gelukkig was, was ze naar het noorden gereden om een rondje te maken langs de begraafplaatsen van het Àssuadal, omdat ze een alineá aan de huizen van de doden wilde wijden. Vergeleken bij die

van de andere dorpen was het kerkhof van Torena er een met vijf sterren. Omdat ze de opnamen niet met de groothoeklens wilde vervormen, was ze wat verderaf gaan staan om alles goed in beeld te krijgen. Midden op de foto zou een zwaar vervallen monument staan. Aan weerszijden rijen graven op de grond, waarvan de meeste een verroest ijzeren kruis hadden, en een enkel een marmeren. Op de achtergrond, half achter het monument, een tweede rij graven, tegen de muur die op het noorden uitkijkt, in de richting van de vijand en de ijsskoude wind. En links het mausoleum van de rijke familie, opgepoetst, heel netjes.

Klik. Een groenling die zijn vlucht begon, werd midden in de lucht, rechts van het vervallen monument, in de opname gevangen. Tina had het niet gemerkt. Of misschien ook wel, zoals veel fotografen overkomt die een globaal overzicht hebben van alles wat binnen het venstertje valt, maar desondanks bang zijn dat ze voor verrassingen komen te staan als ze het resultaat ontwikkelen.

In het beklemmende rode schemerlicht begonnen zich op het witte papier stukje bij beetje vreemde vormen af te tekenen, eerst vaag en langzaam steeds vaster. Met een pincet bewoog ze het papier in de vloeistof heen en weer en zo waren de vormen steeds duidelijker afbeeldingen geworden. Een goede opname, was het eerste wat ze dacht. Met het pincet had ze het papier uit de ontwikkelbak gehaald en opgehangen, naast de overige twintig foto's van filmrolletje drie: 5 DECEMBER 2001, KERKHOF IN TORENA. Ja, een heel goede opname.

Toen ze het resultaat van die fotosessie onderzocht, stelde ze vast dat alles was gelukt als voorzien, zonder onaangename verrassingen. Toen was haar de groenling opgevallen, die zijn vlucht begon, bevroren in de laatste opname, die van het vervallen monument. Ze kon het zich herinneren. Verdorie. Nou ja; poëzie. Met de loep had ze het vogeltje bekeken. Ja, een groenling, de vleugels naar beneden, midden in zijn poging om het luchtruim te kiezen. Hij had een worm in zijn bek. Nee. Het was een pluusje van het ontwikkelen. Nee: een reliëftekening op het graf dat op de achtergrond te zien was; de vogel vloog er slechts voorlangs en componeerde zo dat denkbeeldige perspectief. Een reliëftekening op de grafsteen. Toen had ze de grafsteen bekeken. Hoewel deze op de achtergrond op de grond lag, was die achtergrond scherp, aangezien ze het objectief ver genoeg had gesloten. Zowel groenling als schuine grafsteen was scherp. Misschien iets te academisch, te vlak. Ze had bedacht dat de groenling met zijn snavel de ganzenveer was, die de in de grafsteen gebeitelde woorden schreef. De groenling had geschreven: JOSÉ ORIOI FONTELLES GRAU (1915-1944), GEVALLEN VOOR GOD EN SPANJE. En de groenling had ook het fascistische juk en de pijlen getekend. De

punt van een van deze pijlen leek op het wormpje dat de groenling naar zijn nest bracht.

Tina legde de loep op tafel en wreef in haar ogen. Heel waarschijnlijk kon die foto, de laatste van het rolletje, wel als eerste foto van het boek dienstdoen, in zwart-wit, om het verstrijken van de tijd aan te geven en dat soort dingen.

Haar gehandschoende hand rustte op de sigarendoos waarin de schriften van Oriol Fontelles zaten. Een paar tellen lang was ze er, door aan de inhoud te denken, in geslaagd om te vergeten waarom ze de wacht hield voor de verlichte deur van dat hotelletje in Ainet, terwijl de sneeuw de voorruit weer toedekte. Ze vond de sneeuwvlokken net vallende sterren die het beu waren nutteloos aan de hemel te staan, ontgoocheld door de gedachte dat hun licht er eeuwen over deed om de pupil van dierbaren te bereiken. Zijn er dierbaren op de wereld? Nou, ik hou van Arnau, maar hij laat niet van zich houden, altijd zo zwijgzaam, altijd met zijn eigen dingen bezig, die niet naar de sterren lijkt te willen kijken, evenmin als Jordi. De mannen thuis willen niet naar de sterren kijken. Net toen ze wilde uitstappen om de voorruit schoon te vegen, zag ze beweging bij de ingang van het hotelletje. Er kwam iemand naar buiten. Jordi. Jordi. Haar Jordi kwam uit het hotelletje in Ainet, vele kilometers van huis, en keek, terwijl hij zijn pet opzette, naar links en naar rechts. Hij lette niet eens op een rood deux-chevauxje op een donker plekje langs de hoofdweg. Hij draaide zich om en stak zijn arm uit, naar binnen. Dit gebaar maakte haar jaloers. En nog veel jaloerser toen ze zag dat na dat gebaar een vrouw naar buiten kwam, bijna even groot als Jordi, weggedoken in een parka die het onmogelijk maakte haar te herkennen. Het gebaar waarmee Jordi niet zozeer die vrouw ontving, maar haar hele leven. Een gebaar van ontvangen dat tegelijk een klap was in háár gezicht, van haar, die in de auto zat te blauwbekken, alleen maar om te ontdekken waar ze al bang voor was.

Toen reageerde ze. Ze pakte haar fototoestel, leunde op het stuur om het in te stellen, een grote lensopening, langzame sluitertijd, en drukte af. Twee, drie foto's. Vier, vijf. En nu met de telelens: een, twee, drie, vier, vijf, zes ... Ze stopte met foto's schieten, dacht aan zichzelf en voelde zich een laag-bij-de-grondse paparazza. Tot die nacht was er nog nooit een traan op haar wang bevroren.

De edelachtbare heer don Nazario Prats, kaal, getrimde snor, zweetdruppels op zijn voorhoofd en onder zijn onderhemd, en bovendien gouverneur en provinciaal leider van de Movimiento, was verhit. In het bijzijn van mevrouw Elisenda was je óf verhit óf je was niet menselijk. Als hij het zo typische parfum rook dat mevrouw gebruikte, stond voor hem het sein al op rood; hij hoorde haar fluweelzachte stem, die hem tijdens de begrafenis bevelen influisterde, alsof ze niet wist dat hij de gouverneur was, die hem onder druk zette, alsof ze niet wist dat hij de provinciaal leider van de Movimiento was en privileges had; maar ze had lak aan zijn privileges; ze was in staat hem de voordelen waar hij recht op had te ontfutselen met een koelbloedigheid die een Stalin waardig was. Zoals het klinkt. Vanwege de foto's zette hij een zonnig gezicht en keek toe hoe de spruit van de betreurde kameraad Santiago Vilabré elegant de piste afdaalde tot waar hij, de drie gedelegeerden, de zes burgemeesters en dat kutwijf van een weduwe, samen met drie autobussen klapvee uit het Àssuadal zelf, uit de dalen van Caregue en Batlliu, de inwijding bijwoonden van skipiste La Tuca, die innovatief was, een moedig initiatief en een knappe prestatie. En de drie autobussen klaptten allemaal vol professionele overgave, omdat ze er niets van hadden begrepen en daarom zou het wel iets heel belangrijks zijn. De excellente skiër Marcel Vilabré i Vilabré was vanaf drieëntwintighonderd meter hoogte afgedaald, met een Spaanse vlag in top, die stevig aan zijn rug was vastgemaakt. Het rood-met-gouden dundoek flapperde in de wind en de ski's veroorzaakten dat heerlijke, knisperende geluid dat uit intimiteit en stilte bestaat, terwijl hij naar beneden skiënd de curves maakte, die hij van tevoren met Quique had doorgenomen en die hij dertig keer had geoefend, zodat alles perfect zou verlopen en hij, de vlag en het schouwspel niet door een verkeerde beweging voorovervielen in de verse sneeuw, die Marcel Vilabré met die epische

afdeling officieel inwijdde. Heel goed, Jacinto, je doet het heel goed.

De edelachtbare heer don Nazario Prats zag met een glimlach hoe de jongen afdaalde en zo nu en dan keek hij tersluiks of zijn vijandin geen verveeld, ontstemd of enig ander gezicht trok dat voor hem aanleiding kon zijn om er tegen een minister opmerkingen over te maken, alleen maar om haar te treiteren. Tegen een minister of tegen zijn kameraden van de Falange. Nee, mevrouw de weduwe had alleen maar oog voor haar geliefde zoontje en keek vol trots naar het tweekleurige, stille gewapper (het *flapflapflapflap* bereikte de gezagdragers niet) van die afdaling, die de camera's van het No-Do polygoonjournaal voor eeuwig en altijd vastlegden, terwijl ze de kleuren tot zwart-wit reduceerden.

'Dertien jaartjes, en kijkt u eens hoe hij skiet,' zei don Nazario Prats tegen niemand in het bijzonder, zodat iedereen het kon horen en zij zeker. Niemand antwoordde en zijn handen begonnen ineens te zweven, zoals altijd als hij de smoor in had. Zelfs zij had niet geantwoord, zij, die een gebaar had kunnen maken door een heel klein beetje aardig te doen. Maar blijkbaar vindt ze het fijn me te naaien.

De gouverneur keek naar rechts: de hoogerwaarde August Vilabré, de wat vage, oud geworden en stille kloosterling, keek ook naar de afdaling van Marcel Vilabré. Trots. Alsof hij diens vader was. De gouverneur wist het niet, maar de kanunnik had alle recht zich tenminste als de vader van de moeder van de jongen te beschouwen, aangezien hij, toen Elisenda vijf jaartjes oud werd, tegen haar ouders had gezegd: 'Anselm, Pilar, dit kind is uitzonderlijk.'

'En Josep dan?'

'Josep' (moge de arme Josep in de hemel zijn) 'is normaal, maar Elisenda is buitengewoon intelligent en heeft het vermogen de dingen in hun verband te zien en ...'

'Nou, zal ik jou dan eens wat vertellen? Jammer dat het een meisje is.'

'Je bent altijd zo galant.'

'Maak nu ter wille van mij geen ruzie, maar jullie meisje is een diamant, Anselm, Pilar, verdorie; jullie hebben een dochter die een diamant is; het zou voor mij een eer zijn haar te laten glanzen en schitteren.'

Maar Anselm Vilabré verdeed zijn tijd met aan een of ander front oorlog te voeren, en Pilar, hoewel men dat nog niet wist, verdeed haar tijd met het opduikelen van vriendjes en besteedde nauwelijks aandacht aan de instructies van August. In werkelijkheid trokken ze zich nauwelijks iets van hem aan: beiden, broer en schoonzus, waren van mening dat wiskundigen zich bij normale mensen als verloren voelden. En zeker als die wiskundigen paters waren. Toen vatte August de koe bij de horens en schreef het kind als interne leerlinge in bij de theresianen

in Barcelona, omdat hij altijd verrukt was geweest van de spiritualiteit van de eerbiedwaardige Enric d'Ossó, die ze ooit heilig moeten verklaren. Hij sprak met moeder Venància en betrok haar bij die zo noodzakelijke scholing omdat, hoewel Elisenda uit een heel goede familie kwam, haar ouders er niet genoeg voor haar waren. Moeder Venància begreep het. Ze wist waarom de hoogerwaarde August Vilabré juist háár was komen opzoeken; omdat zij bij de theresianen de stem van de veeleisendheid was. Haar kortstondige, maar vruchtbare verblijf in klooster La Ràpita ten tijde van abdis Doretea had haar plichtsbefes gescherpt en had haar het motto ingeprent dat iemand die de waarheid in pacht heeft altijd verplicht is te doen wat hij moet doen, zolang hij gelooft dat hij het moet doen. Een tien voor rekenkunde, een tien voor grammatica, een tien voor Latijn, een tien voor natuurwetenschappen, een tien voor godsdienst, meer dan een diamant, hoogerwaarde August, dit meisje is meer dan een diamant.

Heel goed, Jacinto. Je doet het heel goed.

Toen de heldhaftige avonturier beneden aankwam, maakte hij de vlag los, bevestigde deze aan de paal en plantte die in de sneeuw met het air van iemand die is aangekomen op de geografische Noordpool; hij plantte de vlag op de plek die hij had afgesproken met Quique en een zekere Matanzas, de dienstklopper, die officieel chef de protocol van de regering was. Toen klapten de gezagdragers en de bussen voor dat zo mannelijke gebaar om dingen in maagdelijke sneeuw te steken. Een dertigtal skiërs kwam onderling slalomend naar beneden en vormde onder het afdalen een vlecht door het spoor van de vlaggendrager te volgen, en weer klapten de gezagdragers en de bussen. Don Nazario Prats draaide zich vijfenveertig graden om en onder zijn neus verscheen het verzilverde dienblad met het rode kussentje, waarop een schaar lag. Hij pakte de schaar en bewoog deze instinctief heen en weer, alsof hij overwoog een of andere stommiteit uit te halen. Onésimo Redondo had hem op een avond persoonlijk toevertrouwd dat ingevingen ófwel het gevolg zijn van intuïtieve improvisatie óf het zijn geen ingevingen. Op dat moment kreeg hij een ingeving en zonder nadenken gaf hij het werktuig aan de weduwe Vilabré.

Alsjeblieft, hoer, kon ik deze schaar maar in je strot steken. Hoer, hoer, hoer, hoer!

‘Wie beter dan u, mevrouw Elisenda, kan me helpen om skicentrum Tuca Negra voor geopend te verklaren?’

Mevrouw Elisenda liet zich geen tweemaal vragen, omdat ze wist waar ze recht op had, en ze hielp niet bij het doorknippen, maar knipte zélf het tweekleurige lint door dat de gezagdragers belette ook maar

één stap te zetten in de richting van de stoeltjeslift en dat schattige Zwitserse huisje, waar hun goed-warme-koffie-met-een-flinke-scheut in het vooruitzicht was gesteld. De gezagdragers en de bussen klaptten voor het doorknippen, zagen hoe mevrouw Elisenda van Huize Gravat de schaar op het kussentje teruglegde en hoe zij, in gezelschap van het bevoegd gezag, naar het chalet begon te lopen dat het kantoor van Tuca Negra zou zijn. Alleen de gezagdragers staken de nu onzichtbare lijn van de inwijding over, omdat de mensen van de bussen, die hun hele leven tussen de sneeuw hadden gesleten, nog nooit een ski hadden ondergebonden; ze hadden er 's winters hun handen al vol aan gereedschap te sorteren en te repareren, zeisen uit te kloppen, assen en wielen van karren te herstellen, landbouwmachines te smeren, scheuren te dichten, kapotte dakbedekking te vervangen als er niet te veel sneeuw lag, dieren te verzorgen en in de verte te kijken en te dromen van een ander leven dat onmogelijk was. Alleen de gezagdragers en Jacinto Mas, die aan niemand toestemming vroeg, maar altijd bij mevrouw in de buurt bleef, niet zozeer uit angst voor een aanslag als wel omdat zijn leven, het litteken in zijn gezicht en zijn toekomst pas zin hadden als mevrouw hem aankeek en met haar ogen zei: heel goed, Jacinto, je doet het heel goed.

De hoogerwaarde August Vilabré zegende het hoofdkantoor (wanden van gevernist hout, neptrofeeën aan de muur, grote ramen die uitkeken op de pistes), verjoeg met wijwater de boze geesten, mompelde 'asperges me' en wenste met woorden die niemand begreep dat de plek altijd een goede uitstraling mocht hebben. Maar al een paar jaar later was er dat voorval tussen Quique en Marcel in de douches, uitte de haat die Quique opkropte zich in kreten en vloeken, die deze gewijde muren gelaten moesten ondergaan, lokte het hoofdkantoor van de Tuca Negra per seizoen een keer of dertig overspel uit en kon zelfs de veertig halen, al was dat klimatologisch eerder een uitzondering; en hoewel vele klanten zeer welopgevoed waren, kenden ze geen scrupules. Wat kon August Vilabré ook weten? In tegenstelling tot Bibiana kende hij de toekomst van dingen en mensen niet en zegende dat alles daarom dan ook grootmoedig en met de zielenrust die niet-weten veronderstelt.

De gezagdragers die de gewijde gelegenheid betraden, konden, alsof ze deel uitmaakten van een betovering, door de grote ramen het dertigtal glimlachende skiërs en skiesters zien die met perfect gebit, gezonde huid, goed toegerust uit de sneeuw waren opgedoken, en onderling op een bestudeerd nonchalante manier pratend, tersluiks in de No-Do-camera keken, waar ze eigenlijk niet in mochten kijken, en op hun beurt wachtten bij de stoeltjeslift, alsof die net in gebruik genomen

faciliteit gewend was de geachte clientèle te vervoeren, die in stromen zou toesnellen over de nieuwe geasfalteerde L129, die was aangelegd vanaf de provinciale L1317. En dat alles, concludeerde de nasale stem van de omroeper aan het eind van de reportage, dankzij het ondernemende initiatief van een paar plaatselijke zakenlui en de doorslaggevende steun van de provinciale gezagdragers, die van deze idyllische plek een van de attracties wilden maken voor de selecte groep liefhebbers van de ontluikende sneeuwsport. De omroeper vergat te vertellen dat 'plaatselijke zakenlui' een eufemisme was, omdat zeventig procent van het kapitaal Zweeds was, ondanks het feit dat de Scandinaviërs op de dictatuur afgaven. De resterende dertig procent kwam voor rekening van mevrouw Elisenda Vilabré, weduwe Vilabré, enige afstammelingen en universeel erfgename van het drie eeuwen oude fortuin van de familie Vilabré van Huize Gravat, en erfgename van het aanzienlijke fortuin van de overleden Santiago Vilabré. De 'plaatselijke zakenlui' was alleen zij, omdat alle potentiële investeerders hun neus hadden opgetrokken en hadden gezegd dat er met La Molina al meer dan voldoende capaciteit was en de Tuca Negra geen enkele toekomst had. In de volgende reportage wijdde Franco opnieuw een stuwmeer in, het derde van het jaar 1957, het negentiende jaar van de overwinning.

De gouverneur dronk koffie, die stijf stond van de cognac en had een stinkend sigaretje opgestoken, terwijl hij vanonder zijn snor glimlachte en deed alsof hij door het raam naar de sneeuw keek, maar eerder, met masochistische, gedurfde gulzigheid, het silhouet van mevrouw de weduwe in zich opnam dat in de ruit te zien was. Mevrouw de weduwe Vilabré, die zich terdege bewust was van die kwijlende blik en van hoe don Nazario Prats onrustig het zweet van zijn voorhoofd en zijn handen droogde, bleef onaangedaan, omdat de wegen van de Heer divers en kronkelig zijn. Met haar ogen liet ze het personeel weten dat het de gouverneur, of enige persoon in Falange- of legeruniform, niet aan cognac mocht ontbreken. Een magere man, die er verlegen uitzag, hief zijn wijnglas, alsof hij een toast wilde uitbrengen; al meer dan twee lange jaren hielp advocaat Gasull mevrouw Elisenda niet alleen bij rechtszaken, maar dacht ook aan haar, aan haar ogen, haar lopende rekening, haar risicovolle economische en politieke manoeuvres, haar huid en die prikkelbare onverschilligheid ten opzichte van de roerselen van zijn hart. Gasull wilde haar vanuit de verte toelachen, met zijn wijnglas in de hoogte, maar mevrouw Elisenda nam geen notitie van het lege gebaar van de advocaat; zojuist was Quique binnengekomen, met in zijn kielzog kou, Marcel en een paar uitverkoren skiërs en ze liep op hem af, bracht de complimenten van de gouverneur voor de afda-

ling over en zei toen: 'Vannacht ga ik niet naar Barcelona, maar blijf ik in Torena,' wat niet zozeer een mededeling als wel een bevel was. 'Zo, ga nu met Marcel de gouverneur begroeten.' Het hoofd van de ski-instructeurs van de Tuca Negra verborg een tevreden glimlach in zijn door zoveel sneeuw gebruind gezicht en ging samen met Marcel Vilabré naar de gouverneur. De edelachtbare heer don Nazario Prats negeerde de knappe instructeur ostentatief en legde zijn handen op de schouders van de spruit van de familie Vilabré, een jongen die gedrongener en massiever was dan die idioot van zijn vader, en zei: 'Marcelo, Marcelo, was je vader nu hier, dan zou hij trots op je zijn geweest. Zó trots dat jij je er geen voorstelling van kunt maken. Arme Santiago, hij had dit moment moeten kunnen meemaken. En bedenk dat ik weet wat ik zeg, omdat tussen jouw vader en mij een diepe, oprechte vriendschap bestond. Zo'n vriendschap dat je kunt stellen dat hij in mijn armen is gestorven, arme Santiago.' Marcel Vilabré glimlachte en bedacht intussen dat zijn vader voor hem slechts een kil gezicht was op een enkele foto tussen de vele familiefoto's in de woonkamer van Huize Gravat. Voor de zekerheid antwoordde hij: 'Het is jammer dat papa er niet is, meneer.' Heel goed, Jacinto, je doet het heel goed.

Omdat ze in gedachten bij de ingang van dat hotelletje in Ainet stond, had ze, hoewel ze de kaart van Azië in haar handen hield, niet gehoord wat het kind dat aldoor aan haar mouw trok haar ongeduldig had gevraagd. Ze moest en zou weten wie toch die vrouw was, wie ze was, wie ze kon zijn, wie?

‘Ik kan Hongkong nergens vinden.’

Toen ze thuis was gekomen, had ze haar tas en sleutels zomaar ergens neergegoot en was stilletjes in een stoel gaan zitten, terwijl ze net als dokter Zjivago voor zich uit staarde en geobsedeerd begon te piekeren: en ik die dacht dat ik niet jaloers was; en ik die dacht dat we altijd eerlijk zouden zijn; en ik die dacht dat ... Nee: het is vernederend; het is vooral vernederend dat hij me zo onderschat, dat hij me bedriegt, dat hij leugens opdist, dat hij het stiekem doet.

‘Zou je willen dat hij het openlijk deed?’ onderbrak dokter Zjivago haar en begon te geeuwen. ‘Dat zou pas vernederend zijn.’

Niemand heeft je mening gevraagd, Joeri Andrejevitsj.

Dokter Zjivago stopte met geeuwen, rekte zich uit, sprong met katachtige lenigheid, maar zonder zijn waardige pose op te geven, van de leunstoel op Tina's knieën en rolde zich op. Tina streelde zijn kop bij zijn oren, wat hij zo lekker vond, en concentreerde zich, omdat ze al had besloten dat ze Jordi, meteen als hij binnenkwam, zou vragen te gaan zitten en uitleg te geven: wie is het, hoe lang duurt het al, wat heeft zij dat ik niet heb, waarom doe je me dit aan, hou je niet van me, weet je niet dat ik nog wel van jou hou, waarom bedrieg je me, en heb je aan onze zoon gedacht, ik wil scheiden, ik wil je van kant maken, klootzak, je hebt me trouw gezworen, weet je wat dat betekent, trouw? Het wil zeggen in de ander geloven en die ander nooit in de steek laten, en jij laat me in de steek, omdat je niet in me gelooft, omdat je me niet vertelt wat je scheelt, of als je niet flink genoeg bent, stuur me dan een brief, brieven zijn als sterrenlicht, Jordi, wist je dat? Ik geloof niet dat je

het waard bent om te weten dat brieven als sterrenlicht zijn. Wat is er tussen ons veranderd, wanneer is het veranderd, op welk moment precies, wie heeft schuld, wat heb ik niet goed gedaan, hè, Jordi, wat heb ik niet goed gedaan dat jij stiekem iets met Maite hebt, als het Maite is, of met Bego of met Joana of met wie dan ook die ik niet ken? Wie is de vrouw die mijn plaats inneemt, Jordi? Een collega van school? En Jordi zou haar met open mond aankijken, perplex, omdat ze alles wist en dat niet paste in zijn minne berekening. Dan zou hij in huilen uitbarsten, vergeving vragen en zou zij proberen dit bittere voorval te vergeten dat in principe slechts een voorval zou kunnen zijn, maar dat haar moeite zou kosten om te vergeten, maar ze zou het doen, omdat ze een positieve instelling had en altijd vooruit wilde kijken. En de straf? Hoe kon ze hem straffen?

Tina wist niet of het beter was het avondeten te gaan klaarmaken of te wachten tot Jordi thuiskwam, want hij had een directievergadering. Jordi en Maite, de intellectueel en de directrice, een mooi stel hypocriete overspelplegers die, als de vergadering afgelopen was, afspraken om alleen in het donkere gebouw achter te blijven. Als Jordi zou komen en ze op dat moment het avondeten aan het klaarmaken was, zou ze de moed niet hebben om hem alles voor de voeten te werpen wat ze hem voor de voeten moest werpen, want zo praat je niet in de keuken, zo praat je in de woonkamer, beiden gezeten, en ze zou zeggen: Jordi, ik weet alles, je dist leugens op, je bedriegt me met een ander, ziet haar elke week in dat hotelletje in Ainet, je hebt me bedrogen, ik ben verdrietig en wil huilen; maar ik ben nog steeds een vrouw die er mag zijn, drie kilo te zwaar, maar ik mag er nog zijn, Jordi, zie je dat niet? Jij begint een buikje te krijgen, maar ik vind je met en zonder buikje leuk, Jordi; waarom ben je zo'n hufter dat je me bedriegt, hadden we niet afgesproken dat we allebei oprecht zouden zijn, Jordi? Ja, beter in de woonkamer dan in de keuken, en ze bleef almaar de kop van dokter Zjivago aaien, en zonder het te willen dacht ze dat ze nu wel alleen op school zouden zijn; iedereen knijpt er meteen tussenuit ... En als dat niet zo is, waarom komt hij dan niet thuis? Als het Maite eens is. Met wie bedrieg je me, Jordi? Ken ik haar? Als het Maite is, kan ze haar borst natmaken.

Na een kwartier wachten had ze zelfs honger gekregen; maar ze wilde blijven zitten waar ze zat, omdat ze wilde dat Jordi haar dáár zó zou aantreffen, op hem wachtend, bereid om de donkere kanten van het leven op te helderen. Haar ogen dwaalden af naar de sigarendoos, die ze op het bijzettafeltje had gezet. Ze opende hem: de vier schriften van Oriol Fontelles. Ondanks haar verdriet hield Tina Oriols woorden in

gedachten: mijn geliefde dochtertje, mijn brief is als het licht van een ster, die misschien al jaren dood is als dat licht jouw ogen bereikt. Het is zo belangrijk om tegen de dood te schrijven; het is zo wreed te schrijven en dat de dood elk teken van hoop voor je verbergt. Terwijl ze op Jordi wachtte, wist ze bijna zeker dat Oriol Fontelles in wanhoop schreef, zodat de dood nooit het laatste woord zou hebben.

Dokter Zjivago raakte gespannen: hij voelde Jordi al voordat deze op de overloop stond. Hij sprong van Tina's schoot en liep naar de voordeur. Alsof het hem speet wat hij deed, keek hij steels naar Tina, zijn staart omhoog, alsof hij tegen haar zei: Jordi komt, ik kan het niet helpen, en hij ging voor de deur zitten en Tina dacht: als jij en ik van elkaar zouden houden zoals Joeri Andrejevitsj van ons houdt.

'Hallo Joeri,' zei Jordi, toen hij binnenkwam, terwijl dokter Zjivago stilletjes langs zijn broekspijpen streek. Meteen zag hij Tina in haar leunstoel en hij vond dat ze er vreemd uitzag. 'Wat eten we vanavond?'

'Ik heb niets klaargemaakt. Hoe is het gegaan?'

'Goed,' zuchtte hij. 'Wat ben ik moe.'

Hij hing zijn jack aan de kapstok en liep op zijn vrouw af. Hij streelde haar haar als om te zeggen: hallo Tina, en ging moe in de stoel van dokter Zjivago zitten, terwijl Tina de vreemde rilling van Jordi's liefkozing voelde en dokter Zjivago op Jordi's knieën klom, bereid om hem te verdedigen.

Jordi, ik heb ontdekt dat je me bedriegt; je komt niet elke dinsdag met collega's bijeen, maar ontmoet een vrouw in dat hotelletje in Ainet, ik weet alles, je hoeft niet meer te doen alsof, leugenaar, wie is die vrouw? Waarom doe je zo gemeen?

'Ik ga het avondeten klaarmaken,' zei ze. 'Er is nog soep van vanmiddag.'

'Mooi,' antwoordde Jordi en terwijl hij de zachte flanken van dokter Zjivago streelde, sloot hij relaxed zijn ogen. Hij opende ze toen hij merkte dat Tina was blijven zitten en deed een tegenvoorstel: 'Als je wilt, kan ik eieren bakken.'

'Mooi.'

Altijd was alles mooi geweest bij Tina en Jordi. Ze wachtte tot Jordi in de keuken bezig was en nog vanuit haar leunstoel naar de muur kijkend, omdat ze zich ervoor schaamde het te zeggen, vroeg ze hem hoe de vergadering gegaan was.

'Pff. Ròdenes was ziek.'

'Moeten jullie dan nog een keer?'

'Waarschijnlijk wel.'

Vuile hypocriet, je liegt tegen je vrouw met de walgelijkste van alle

leugens, omdat dat de leugen van eeuwig en altijd is, het volkomen fantasieeloze bedrog van álle mannen die hun vrouw bedriegen, wat smerig, wat een rotstreek, ik die dacht dat óns dat nooit zou overkomen, omdat onze wederzijdse achting oprecht was en we zo eerlijk waren.

‘Hebben jullie iets gegeten?’

‘Ja, een kleinigheid.’

Tina stond op en ging ook naar de keuken. Ze leunde tegen de keukendeur zonder ook maar de minste aanstalten te maken hem te helpen. Ze keek hem ook niet aan: ‘Waren jullie met veel mensen?’

‘Zes of zeven. Meer dan ik dacht.’

Wat ben je gemeen. Zes of zeven! Twee: jij en zij, zij en jij, samen in bed, en jullie deden de vergadering dunnetjes over, pratend over de onderwijshervorming in het hooggebergte, zij met de benen wijd, terwijl jij haar borsten streefde met die tederheid waarmee je de mijne streeft. Waarmee je de mijne streefde. Zij. Wie is het? Met welke vrouw bedrieg je me, hoe kon je me dat aandoen? Waren we dan niet zo eerlijk?

Ze aten in stilte. Het bestond gewoon niet dat Jordi voor die stilte geen verklaring zou hebben. Dat bestond gewoon niet, omdat ik het hem niet nog duidelijker kan zeggen. Oké, ja. Er bestaat een manier het duidelijker te zeggen en dat is het zeggen.

In plaats van het te zeggen, zei ze: ‘Ik ga slapen.’

Ze vond zichzelf verachtelijk, omdat ze niet zoiets simpels durfde vragen als bijvoorbeeld: waarom bedrieg je me, Jordi, enorme klootzak? En dan die ziekelijke nieuwsgierigheid: met wie? Waarschijnlijk om te kunnen vergelijken: wat heeft zij dat ik niet heb, wat heb ik dat zij nooit kan hebben? Is ze jonger? Ze is ouder, ze is zeker slanker dan ik, ik ken haar, ik heb haar nooit gezien. Waarom overkomt me dat? Waarom, als we van elkaar hielden? Waarom, mijn god, als we zo eerlijk waren ...

‘Ik ga ook naar bed,’ zei Jordi.

Douche je ten minste, viezerik. Nu is het moment om het tegen je te zeggen: jij, in dit bed heb je niks te zoeken.

Maar Tina zei niet, jij, in dit bed heb je niks te zoeken. Ze zei niets. Ze zag hoe Jordi in bed ging liggen en al na tien minuten rustig ademde, kalm, als een eerzaam mens, terwijl zij, met haar ogen wagenwijd open, maar niet kon geloven dat dit hún overkwam en ze sliep pas tegen halfvier in en droomde vreselijke dingen.

‘Wat zei je, Sergi?’

‘Ik kan Hongkong niet vinden.’

Hongkong. Sergi Rovira van huis Ros kan op de kaart van Azië

Hongkong niet vinden. Dat is belangrijk: weten waar Hongkong ligt. Nu ik hun over China heb verteld, is het ontoelaatbaar dat Sergi Rovira van huis Ros Hongkong in Japan zoekt. Waar zat dat kind toch met zijn gedachten? Waar dacht Sergi Rovira aan, terwijl ze hun uitlegde dat dat territorium tot voor heel kort Brits was en nu deel uitmaakte van China, onder het motto één land, twee systemen, en het is onmogelijk gelukkig te zijn als door bedrog je droom uiteenspat, als je weet dat dromen niet gelijmd kunnen worden, omdat ze voor eeuwig en altijd uiteenspatten.

‘Waarom huil je, juffrouw?’

‘Nergens om. Is het jullie nog nooit overkomen dat je ogen huilen, door een prikkeling of zo?’

‘Als je uien snijdt. Dat is mij overkomen.’

‘En mij.’

‘Mij ook.’

‘Precies, heel goed, Alba. Nou, het is net alsof ik de hele nacht veel uien heb gesneden.’

Tijdens het speelkwartier riep Maite haar naar de bibliotheek en liet al het tentoonstellingsmateriaal zien. In een hoek was Joana bezig de boeken voor de tentoonstelling te inventariseren en alle schoolspullen die er deel van zouden uitmaken, van een gum van het merk Ebro tot een enkel roze potlood van het merk Alpino. Maite pakte een beduidend boek van de stapel op de tafel in het midden.

‘Deze boeken, die je uit Torena hebt meegebracht,’ zei Joana, zonder van haar werk op te kijken, ‘zijn fantastisch. Het jaar tweeënveertig en het jaar vijfenviertig.’

‘Die heeft Tina meegebracht.’

Toen realiseerde Tina zich dat ze al uren niet meer aan Oriol Fontelles en zijn schriften had gedacht.

‘Je zou Jordi moeten overhalen,’ kwam Maite tussenbeide, ‘dat hij wat zegt als we de tentoonstelling openen.’

‘Maar jij bent de directrice.’

‘Ik kan niet in het openbaar spreken.’

En als zij het is? Als Maite de vrouw is die haar bedriegt? De trouwe vriendin, een harde werker, maar iemand die geen onderscheid maakt als het op neuken aankomt? Is dat mogelijk? Het is mogelijk. Dus ze moest Jordi ook nog overhalen om ... Wat zijn mensen toch hypocriet.

Ze keek haar aan en Maite antwoordde met een openhartige glimlach. Kon ze zo koud zijn, zo cynisch? Maite legde het boek op tafel en veegde het stof van haar vingers.

‘En? Haal je hem over?’

Als het Maite niet is? Als het een vrouw is die ze helemaal niet kent?
'Ik kan het je niet garanderen, Maite.'

'Hij doet altijd wat jij zegt,' op de vertrouwelijke toon van de directrice.

Tina om halfdrie, met open ogen, zonder te weten hoe je dat doet, inslapen naast een ontrouwe, oneerlijke, leugenachtige echtgenoot. Ze stond maar op, ervan overtuigd dat dit verdriet een pijn werd die haar nooit meer met rust zou laten, en sloop op kousenvoeten weg naar haar doka. Voor het eerst sinds ze die in de kleine badkamer had ingericht, onder uitbundig applaus van Jordi en stilte van Arnau, sloot ze zich erin op. Ze begon zich een vreemde te voelen in haar eigen huis. Zenuwachtig ging ze met trillende handen aan de slag, er vast van overtuigd dat het beter was dáármee bezig te zijn dan maar wakker te liggen. Toen ze de afdrukken met knijpers ophing om ze te laten drogen, zag ze al meteen dat het haar zelfs met de telelens niet was gelukt. Op alle foto's was Jordi met zijn brede voorhoofd te zien, de voormalig edelmoedige, de voormalig beminde, toen hij het hotelletje uit kwam, voor zich uit kijkend en de vrouw bij haar middel of bij haar schouders beetpakkend, terwijl hij iets tegen haar zei. En de vrouw was in de capuchon van haar parka niet meer dan een niet te ontcijferen schaduw, donker, zonder enige gelaatstrek, althans geen enkele die Tina een aanwijzing gaf. De vrouw die zich in het donker verbergt. Ze had de flits moeten gebruiken, maar dan hadden ze haar, het deux-chevauxtje en haar vernederende spionnetje spelen opgemerkt en was Jordi meteen op haar af gelopen om te zeggen: het is niet wat je denkt, Tina, echt, de vergadering is eerder afgelopen en ... kijk, we dronken een paar glaasjes. Ken je haar? Wil je dat ik haar aan je voorstel?

'Hij doet altijd wat jij zegt,' herhaalde die schijnheilige Maite.

Dus deze indruk hadden de mensen. Waarom vergissen ze zich zo vaak? Waarom was dokter Zjivago de enige die altijd gelijk had?

Joana liet een boek vallen. Ze pakte het op, streek er met haar hand over, als om het schoon te maken, en keek naar Tina. 'Ze zeggen dat je een foto hebt gemaakt van de oude school in Torena.'

'Ja. Ik heb nog niet eens kans gezien hem te ontwikkelen, en de school bestaat al niet meer.'

'Dat is kras.'

'Ja. *Tempus fugit*, als een speer.'

'Kun je voor ons een afdruk meebrengen? Voor de tentoonstelling ...?'

'Ja, natuurlijk. We zouden een ervoor-en-erna kunnen doen.'

En als de vrouw die zich in het donker van de foto verborg Joana was? De discrete, serieuze secretaresse, maar altijd bereid tot een wip. Zij kon

het wel degelijk zijn. Mijn god, ik word nog gek, omdat ik het niet waardig opneem, omdat ik jaloers ben, omdat ik woedend ben en me vernederd voel, als een stuk vuil behandeld, en niet kan slapen en maar blijf denken, wat heb ik verkeerd gedaan dat Jordi, die nobel en trouw was, me zo heeft verraden. Nee, Joana niet: Dora of Carme. Misschien Pilar. Of Agnès, die is een ... Oké, ik weet het niet. Carme, die de hele dag door als een man seksgrapjes maakt. Nee, Dora, zo jong ... Maar ik denk dat Dora te klein is. Weet ik veel ...

‘Hé, Tina? Vertel je me nou waar Hongkong ligt. Je luistert helemaal niet naar me.’

‘*Il faut tenter de vivre,*’ antwoordde zij. De kinderen keken elkaar vragend aan, lacherig, plotseling verlegen. Ze zag hen van heel ver weg. ‘*Le vent se lève, ja,*’ voegde ze eraan toe.

‘Tina luistert niet naar me.’